

‘मनु ब्राजाकीको ‘गजलगङ्गा’ गजलसङ्ग्रहको अध्ययन’

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत

नेपाली शिक्षण विभाग, रामस्वरुप रामसागर बहुमुखी क्याम्पसको

स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौं पत्रको

प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधप्रबन्ध

शोधार्थी

हरिहर अधिकारी

परीक्षा रोल नं.: ९५४००२८/२०७४

(प्राइभेट समूह)

रजि.नं.: ९-२-४०३-५१-२००४

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

रामस्वरुप रामसागर बहुमुखी क्याम्पस, जनकपुरधाम

नेपाली शिक्षण विभाग

२०७५

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय
रामस्वरुप रामसागर बहुमुखी क्याम्पस जनकपुरधाम
नेपाली शिक्षण विभाग

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत रास्वरुप रामसागर बहुमुखी क्याम्पस, जनकपुर (प्राइभेट समूह) एम.ए. दोस्रो वर्षको दसौँ पत्र (५४०-१) को प्रयोजनका लागि शोधार्थी हरिहर अधिकारीले 'मनु ब्राजाकीको 'गजलगङ्गा' गजलसङ्ग्रहको अध्ययन' शीर्षकको प्रस्तुत शोधप्रबन्ध मेरो प्रत्यक्ष निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । निज विद्यार्थीको मिहिनेत र लगनशीलताले तयार पारिएको यस शोधप्रबन्ध प्रति म पूर्ण सन्तुष्ट छु । अतः आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०७५/०४/.....

.....

चन्द्रेश्वरलाल कर्ण

शोधनिर्देशक

त्रिवि, रा.रा.ब. क्याम्पस, जनकपुर

नेपाली शिक्षण विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय
रामस्वरुप रामसागर बहुमुखी क्याम्पस जनकपुरधाम
नेपाली शिक्षण विभाग

मिति : २०७५/०४/.....

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत रास्वरुप रामसागर बहुमुखी क्याम्पस, जनकपुर (प्राइभेट समूह) एम.ए. दोस्रो वर्षको दसौं पत्र (५४०-१) को प्रयोजनका लागि शोधार्थी हरिहर अधिकारीले तयार पार्नुभएको 'मनु ब्राजाकीको 'गजलगङ्गा' गजलसङ्ग्रहको अध्ययन' शीर्षकको प्रस्तुत शोधप्रबन्ध सोही प्रयोजनका लागि स्वीकृत गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

क्र.सं.	पद	नाम	हस्ताक्षर
१.	विभागीय प्रमुख तथा शोध निर्देशक	चन्देश्वर लाल कर्ण सह प्राध्यापक	
२.	बाह्य परीक्षक		

मिति : २०७५/०४/.....

ई.सं. २०१८/०७/.....

कृतज्ञता ज्ञापन

‘मनु ब्राजाकीको‘गजलगङ्गा’ गजलसङ्ग्रहको अध्ययन’ शीर्षकको शोधप्रबन्ध मैले नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पारेको हुँ । यस शोधप्रबन्ध आदरणीय गुरु चन्द्रेश्वरलाल कर्णको निर्देशनमा रही तयार पारिएको हो । यस कार्यमा हृदयदेखि नै सहयोग पुर्याउनुहुने आदरणीय गुरुप्रति म सदा ऋणी रहने छु ।

शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा आवश्यक सहयोग पुर्याउनुहुने आदरणीय अग्रज एवम् साहित्यकार माधव काफ्लेज्यू प्रति पनि हृदयदेखि नै कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छु । शोध प्रस्तावलाई स्वीकृति प्रदान गरी आवश्यक सहयोग पुर्याउनुहुने आदरणीय गुरुहरु एवम् नेपाली शिक्षण विभागका प्रमुख चन्द्रेश्वरलाल कर्ण सरप्रति पुनः एकपटक हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

यसै गरी शोधप्रस्ताव र शोधप्रबन्धका लागि आवश्यक पर्ने सामग्री सङ्कलन गर्नमा सहयोग पुर्याउने मित्र एवम् काठमाडौँका शिक्षक रूपक के.सी.प्रति विशेष कृतज्ञता व्यक्त गर्न चाहन्छु । यस शोधप्रबन्धलाई तयार पार्न प्रत्यक्ष सहयोग पुर्याउने अर्का मित्र लक्ष्मण आचार्यलाई पनि हृदयदेखि धन्यवाद दिँदै कृतज्ञता व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

विभिन्न समस्याहरूसँग जुध्दै शोधकार्य लेखनमा सहयोग गर्ने र हौसला प्रदान गर्ने मातापिता एवम् जीवनसंगिनीप्रति पनि विशेष आभार प्रकट गर्दै प्रिन्ट कार्यमा सहयोग पुर्याउने मित्र सुनिल कुमार चौधरी (आयुष कम्प्युटर, जुडिबेला) लाई धन्यवाद व्यक्त गर्दछु । अन्तमा प्रस्तुत शोधप्रबन्ध तयार पार्नका लागि सहयोग पुर्याउनु हुने सम्पूर्णलाई हृदयदेखि नै धन्यवाद तथा हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

मिति : २०७५/०४/.....

शोधार्थी

हरिहर अधिकारी

स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्ष

विषयसूची

कृतज्ञता ज्ञापन

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

शोधप्रबन्ध मूल्याङ्कन समिति

सङ्क्षेपीकरणसूची

पृष्ठ

परिच्छेद एक : शोधपरिचय

१ - ६

१.१ शोधप्रबन्ध शीर्षक

१

१.२ शोधप्रबन्धको प्रयोजन

१

१.३ विषय परिचय

२

१.४ समस्या कथन

२

१.५ शोधप्रबन्धको उद्देश्य

२

१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा

३

१.७ शोधप्रबन्धको औचित्य

५

१.८ अध्ययनको सीमाङ्कन

५

१.९ सामग्री सङ्कलन विधि

५

१.१० शोधप्रबन्ध विधि

६

१.११ शोधप्रबन्धको रूपरेखा

६

परिच्छेद दुई : मनु ब्राजाकीको परिचय र रचनाधर्मिता

७ - १३

२.१ मनु ब्राजाकीको सङ्क्षिप्त परिचय

७

२.१.१ जन्म र जन्मस्थान

७

२.१.२ बाल्यकाल र शिक्षादीक्षा

८

२.१.३ सम्मान तथा पुरस्कार

८

२.१.४ प्रकाशित कृतिहरू

९

२.१.५ मृत्यु

९

२.२ मनु ब्राजाकीको रचनाधर्मिता

१०

२.२.१ गजलकार

१०

२.२.२ कथाकार

१०

२.२.३ कवि

११

२.२.४ गीतकार

१२

२.२.५ निबन्धकार

१२

२.२.६ अन्य व्यक्तित्व

१३

२.२.७ निष्कर्ष

१३

परिच्छेद तीन : गजलको सैद्धान्तिक परिचय

१४ - २२

३.१ गजलको व्युत्पत्ति

१४

३.२ गजलको शाब्दिक अर्थ

१५

३.३ गजलको कोशीय अर्थ

१५

३.४ गजलको परिभाषा

१५

३.५ गजलको स्वरूप

१६

३.६ गजलको संरचना र तत्वहरु	१७
३.७ गजलका शास्त्रीय बहर	२१
३.८ निष्कर्ष	२३
परिच्छेद चार : नेपाली गजलपरम्परा र मनु ब्राजाकीको योगदान	२४-३९
४.१ नेपाली गजलपरम्परा	२४
४.२ मनु ब्राजाकीको गजलयात्रा र चरण विभाजन	३२
४.३ नेपाली गजलपरम्परामा मनु ब्राजाकीको स्थान र योगदान	३४
परिच्छेद पाँच : मनु ब्राजाकीको 'गजलगङ्गा' गजलसङ्ग्रहको अध्ययन र विश्लेषण	४० - ९५
५.१ 'गजलगङ्गा' गजलसङ्ग्रहको परिचय	४०
५.२ 'गजलगङ्गा' मा प्रयुक्त गजलहरुको संरचना	४३
५.२.१ सेरहरुको प्रयोग	४४
५.२.२ काफिया र रदफको प्रयोग	४७
५.२.३ तखल्लुसको प्रयोग	५१
५.२.४ अक्षरसङ्ख्या र लययोजना	५३
५.२.५ निष्कर्ष	५७
५.३ आन्तरिक तत्वका आधारमा 'गजलगङ्गा' गजलसङ्ग्रह	५८
५.३.१ गजलगङ्गामा रसविधान	५८
५.३.१.१ शृङ्गारिक रस	५९
५.३.१.२ शान्त रस	६२
५.३.१.३ करुण रस	६४
५.३.२ गजलगङ्गामा अलङ्कार, बिम्बविधान र प्रतीक	६६
५.३.२.१ गजलगङ्गामा अलङ्कार	६६
५.३.२.२ गजलगङ्गामा बिम्बविधान	७२
५.३.२.३ गजलगङ्गामा प्रतीकविधान	७४
५.३.३ अन्य विभिन्न कोणबाट गजलगङ्गाको विश्लेषण	७७
५.३.३.१ गजलगङ्गामा भाषिक प्रयोग	७७
५.३.३.२ गजलगङ्गामा लय र सङ्गीत	७८
५.३.३.३ गजलगङ्गामा समाज तथा राजनीतिक चित्रण	८१
५.३.३.४ गजलगङ्गामा परिवेश तथा प्रकृतिचित्रण	८५
५.३.३.५ गजलगङ्गामा राष्ट्रियता	८९
५.३.३.६ गजलगङ्गामा व्यङ्ग्य चेतना	९०
५.३.३.७ गजलगङ्गाको मूल्याङ्कन र निष्कर्ष	९५
परिच्छेद छ : उपसंहार तथा निष्कर्ष	९६ - १०१
६.१ उपसंहार	९६
६.२ निष्कर्ष	९९
६.३ सम्भाव्य शोधशीर्षकहरु	१००
सन्दर्भ ग्रन्थसूची	१०२

सङ्क्षेपीकरण शब्दसूची

वि.सं.	विक्रम संवत्
रा.रा.ब.	रामस्वरुप रामसागर बहुमुखी
अ.प्र.	अप्रकाशित
पृ.	पृष्ठ
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
आई.ए.	इन्टरमिडियट अफ आर्टस्
उमावि	उच्च माध्यमिक विद्यालय
डा.	डाक्टर
प्र.सं.	प्रधान सम्पादक
ने.रा.प्र.प्र.	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
ल	लघु
गु	गुरु
दो.सं.	दोस्रो संस्करण
,	अल्पविराम
;	अर्धविराम
	पूर्णविराम
?	प्रश्न चिन्ह
“ ”	दोहोरो उद्धरण चिन्ह
‘ ’	एकल उद्धरण चिन्ह